

12 ДУГААР АНГИЙН МОНГОЛ ХЭЛНИЙ ХИЧЭЭЛИЙН УЛСЫН ШАЛГАЛТЫН СЭДЭВ (Хувилбар “A”)

САНАМЖ:

- Бүх даалгаврыг заавал гүйцэтгэнэ
- Унших чадвар сорьсон даалгаврыг 60 минутад, бичих чадвар сорьсон даалгаврыг 30 минутад тус тус багтаан гүйцэтгэнэ.
- Унших чадвар сорьсон даалгаврыг гүйцэтгэхдээ эхийн задлалын үнэлгээний шалгуурт нийцүүлээрэй.
- Бичих чадвар сорьсон даалгаврыг гүйцэтгэхдээ эх зохион бичих зорилго, сэдэв агуулгын харьцааг сайтар тооцоолоойр.

Амжилт хүсье.

..... аймаг/дүүрэг сум/сургуульангি бүлэг
..... овогтой

НЭГДҮГЭЭР ХЭСЭГ-УНШИХ ЧАДВАР СОРЬСОН ДААЛГАВАР

Зохиолч Л. Түдэв гуайн “Хорвоотой танилцсан түүх” тужийн хэсгийг анхааралтай уншаад даалгаврыг гүйцэтгээрэй.

Зурагтай танилцсан минь

Жаалхүү гэдэг өвгөнийх олон хүүхэдтэй айл байв. Нэгэн өдөр тэдний хамгийн том хүүхэд гэрийнхээ гадаа завилж суугаад, өвөр дээрээ дөрвөлжин мод тавьж ямар нэгэн юм хийж байхыг үзлээ. Юу хийж байгааг нь үзэх сэн гэхээс тэсэж суух аргагүй болов. Ороо хонь барих гэж байгаа юм шиг сэм сэмхэн гэтсээр, тэр хүүхдийн ар талд очоод өнгийн харвал онц сонин юм үзэв. Модон самбар дээр үнс түрхжээ. Нарийхан үзүүртэй савх modoор үнсэн дээрээ нааш цааш зурж байгааг нь хараад гайхмаар ажээ. Даваасамбуу гэж тэр хүү нэрлэдэг юм. Даваасамбууний гар нь нааш цааш уяхнаар хөдлөх бүрийд үнс түрхсэн самбар дээр дүрс гарч байлаа. Бух урд хөлөөрөө газар цавчлан, хэлээ унжуулан, туужуу мэт сүүлээ хондлой дээрээ агсжээ.

Даваасамбуу намайг ар талдаа ирээд ажиглаж байхыг мэдсэнгүй. Цааш тавтайяа үргэлжлүүлэн зурсаар байв. Удаж төдөлгүй дахиад нэг сарлагийн бух зурчихлаа. Хоёр сарлагийн бух өөд өөдөөсөө харж зааглан мөргөлдөхийг завдаж буй ажээ. Би тэр сонин зургийг нүдээ бүлтэртэл гөлрөн харж, хамаг юмыг нэгэн агшнаа мартжээ. Модон дээр modoор тэгж сайхан зурж болдгийг анх удаа тийнхүү мэдэж авлаа. Гол нууц нь модон самбар дээр түрхсэн аргалын үнс гэдгийг нь би мэдлээ. Даваасамбуу гэв гэнэт нөгөөх зургаа үнс асган балласанд би харамсаж “Хүүе, битгий” гэж дуу алдав. Даваасамбуу над руу эргэж харснаа ухасхийн босож гэрийн зүг одлоо.

Санамсаргүй нээж олсон нууцаа туршиж үзэхээр би гэрийн зүг салхи мэт дэгдэн одлоо. Гэрт орж ямар нэгэн дөрвөлжин мод хайж гарлаа. Гэрт хэн ч үгүй тул дураараа загнах эрхтэй байлаа. Гай болоход гэрт нэг ч хавтгай мод байсангүй. Цорын ганц боломжийн мод гэвэл өрөм хатаадаг тос нэвчсэн бор мод эргүүл /эргэнэг/ дээр байв. Хэсэг эргэлzsэний эцэст би тэр модыг олзлон авч, тулганы захаас аргалын цагаан үнс хайж олоод дээр нь нунтаглан түрхэв. Дөрвөлжтэй түлээн дотроос бяцхан савх мод олж хутгаар үзүүрлэв. Зурах ажилдаа орлоо. Сарлагийн бух зурж эхлэв. Даваасамбуу шиг уран зурах гэгч огт хялбар биш ажил байжээ. Хөлсөө гартал ноцолдоод нэг бух зурсан чинь хөрш айлын доголон халтар нохойтой адилхан амьтан болчихлоо. Эсрэг талд нь ахиад нэг нэг бух зурах гэж улайран сууж байтал гэв гэнэт хацар дээр халуун оргив.

- Чи яагаад өрөм хатаадаг мод бузарлав. Ээжид чинь хэлж турсагыг чинь хуулуулна даа! гэж загнах дуунаар өндийн үзвээс авга эгч зогсож байлаа. Бид нар түүнийг “Айдаа” гэж авгайлна. Харин хүмүүс “Тарган” гэж дуудна. Нэр хоч хоёр нь яг адилхан тийм хүн манай тэр голд ганцхан л Айдаа байж дээ.

- Айдаа, энийг хараач, юу вэ? гэж би зурсан зургаа заалаа.
- Аль вэ, яагаав Донтор л байна гэж Айдаа хөхөрч гарав. Донтор гэж хөрш айлын доголон халтар нохойн нэр л дээ.

- Донтор биш ээ. Ааяа Балдангийн халзан бухыг зурсан юм гэж би ярьсанд Айдаагийн инээд улам хүрч бүр сүүлдээ эвхрэн ойкоод нүдний нь нулимс цувж, цээж нь хэржигнэн хөхөрсөөр байлаа. Айдаа инээдээ барьж чаддагүй хачин хүн л дээ. Түүнийг хөхөрч хэвтэх хоорондуур би гарч зугтаалаа.

Үнс түрхсэн самбараа аргал доор нуув. Түүнээс хойш миний хийдэг юм зураг боллоо. Зун бол голын хөвөөнөө нойтон шавар, тортон элс, өвөл бол цасан дээр элдэв амьтны дүрс зурна. Нэг удаа манайд айлчлан ирсэн Ехөөмянган өвгөний арьсан дээлийн ар дээр могой зурж орхив. Өвгөн түүнийг мэдсэнгүй. Өглөө тэр босоод дээлээ өмсөх гэнсээ могойг үзэж нүд нь бүлтрэх шахан аиж:

- Ай хан хурмаст минь! гэж хашгираад дээлээ чулуудчихав. Тэр могоиноос айдаг юм байжээ. Би тэр могоиноос болж хоёр хацраа хорстол "илүүлэв".

Би нэрэлхэж "Ехөөмянган гуай миний хоёр хацрыг халуу шаттал илсэн" гэж найзууддаа ярьсан юм. Тэд инээлдэж нэг хэсэгтээ намайг "илүүлдэг" гэж хочлох болж билээ.

Би бас эмгэн ээжийг яг адилхан зурчхаад тэр хэргийн учир хэд сайн чимхүүлж авсан... "Муу ёрын золиг. Сүг зураад нүгэлт чигятархи" гэж буурал ээж их л зэвүүцэн загнасан. Буурал ээж хэр баргийн юманд уурладаггүй байтлаа өөрийг нь зурахад яагаад сэжиглэдгийг би огт ухаардаггүй байлаа.

Нэг мэдсэн би сайн зурдаг боллоо. Сайн зурдаг болсноо Мана хөгшнөөс сонсов. Би тэр өвгөний толиод орхисон арьсан дээр муур зурчихсан юм. Мана өвгөн мууранд бас дургүй хүн байлаа.

Тэр жилийн намар би сургуульд орлоо. Аймгийн төв дээр авчирч нагац ахынд суулгах болов. Нагац ах маань нэгэн өдөр надад хэдэн янзын өнгөтэй дүгрэг юм үзүүлээд:

- Энэ юу вэ? гэлээ.
- Энэ лав товч байх гэтэл нагац ах инээж
- Энэ усан будаг шүү гэв.
- Яадаг юм бэ гэж би асуухад нагац:
- Үүгээр зураг зурдаг юм гэв. Тэр үгийг сонсмогц миний сонирхол оволзлоо.
- Яаж зурдаг юм бэ?
- Ингэж зурна. Чи сайн хар! гээд үзүүрээрээ хурганы сүүл шиг үстэй модыг усанд дүрж нөгөө дүгрэг юман дээрээ нийлж байгаад цаасан дээр зурлаа. Цэнхэр өнгө гарлаа.
- Цэнхэр өнгөтэй ямар юм байдаг билээ? Аа тийм, яргуй гэж нагац ах яриад цаасан дээр яргуй шиг юм зурлаа.
- Ай, миний гар ч эвлэх юм биш. Ай даа, би чам шиг бага сан болоосой. Тэгвэл цуутай зураач болох сон. Даанч хожимдож орхисон юм. Гар минь төмөр нүдэхээс өөр юманд хөдлөхөө байжээ. Миний дүү ахынхаа мөрөөдлийг ав даа! гэж нагац хэлээд надад нэг ширхэг хөх будаг өгөв. Бусдыг нь цааш далд хийлээ.
- Ах аа, бусдыг нь өгөөч дээ!
- Өгөх болоогүй. Чи хөх будгаараа хөх өнгөтэй юм юу байна вэ, түүнийг цөмийг зурж сур. Тэгээд надаас улаан будаг нэмж ав гэж надад хэлэв. Би улаан будаг авахын тулд бүхнийг мартан чармайлаа. Тэгж хичээн зүтгэсээр хоёр сарын дараа солонгын долоон өнгө бүрдлээ. Би солонго зурав. Их талын элгэн дээр нумран тогтсон долоон өнгийн солонго зураад нагацаа үзүүлэв.
- Ай даа, одоо бич, зураад бай. Надад өөр будаг байхгүй шүү гэв. Би зурсаар байлаа.

Зохиолч Л. Түдэв гуай "**Хорвоотой танилцсан түүх**" тууждаа хорвоо ертөнцийн сонин хачинтай танилцаж байгаа бяцхан хүүгийн тухай өгүүлжээ. Эх зохиолыг дараах даалгаврын хүрээнд задлан шинжлээрэй.

/25 оноо/

1. Зохиолын агуулгыг гаргахад хамгийн чухал үүрэг гүйцэтгэсэн гэж үзэж байгаа 5 үг хэллэг, өгүүлбэр сонгон 80-90 үгэнд багтаан учрыг тайлбарлаарай. [5 оноо]

2. Жаал хүүгийн зан байдал, үйл хөдлөлийн эерэг, сөрөг талд үнэлгээ өгч, 80-100 үгэнд багтаан дүгнэлт бичээрэй. [7 оноо]

3. Эхийг найруулгын ямар хэв маяг ашиглан бичсэн байна вэ? 60-70 үгэнд багтаан батлан бичээрэй. [5 оноо]

4. Зохиогч эхэд ямар санаа дэвшиүүлэн тавьсныг жишээ баримтаар баяжуулан 80-100 угэнд багтаан дүгнэн бичээрэй. [8 оноо]

Засагч багшид зориулав.

Үнэлгээний шалгуур	Үг хэллэгийн сонголтод хийсэн задлал	Дүрд хийсэн задлал	Найруулгын хэв маягт хийсэн задлал	Дэвшүүлсэн санаанд хийсэн задлал
Авбал зохих оноо	5 оноо	7 оноо (5+2)	5 оноо (3+2)	8 оноо (6+2)
Авсан оноо				

ХОЁРДУГААР ХЭСЭГ. БИЧИХ ЧАДВАР СОРЬСОН ДААЛГАВАР

Л. Түдэв гуайн “Хорвоотой танилцсан түүх” туужийн хэсгийн бичлэгийн арга барилыг ашиглан
“Миний хамгийн сайхан дурсамж” сэдвээр эх зохион бичээрэй. Үгийн тоо 250-300 /25 оноо/

Засагч багшид зориулав.

12 ДУГААР АНГИЙН МОНГОЛ ХЭЛНИЙ ХИЧЭЭЛИЙН УЛСЫН ШАЛГАЛТЫН СЭДЭВ (Хувилбар “В”)

САНАМЖ:

- Бүх даалгаврыг заавал гүйцэтгэнэ
- Тусламж хэсгийг 10 минутад уншиж танилцаад унших чадвар сорьсон даалгаврыг 50 минутад, бичих чадвар сорьсон даалгаврыг 40 минутад тус тус багтаан гүйцэтгэнэ.
- Унших чадвар сорьсон даалгаврыг гүйцэтгэхдээ “Тусламж” хэсэгт өгсөн эхийн задлалыг уншаад, жишиг болгон ашиглаж болох юм.
- Бичих чадвар сорьсон даалгаврыг гүйцэтгэхдээ эх зохион бичих зорилго, сэдэв агуулгын харьцааг сайтар тооцоолоорой.

Амжилт хүсье.

..... аймаг/дүүрэг сум/сургуульангি бүлэг
..... овогтой

НЭГДҮГЭЭР ХЭСЭГ-УНШИХ ЧАДВАР СОРЬСОН ДААЛГАВАР

Зохиолч Л. Түдэв гуайн “Хорвоотой танилцсан түүх” туужийн хэсгийг анхааралтай уншаад нэгдүгээр даалгаврыг гүйцэтгэрэй.

Дутай танилцсан минь

Аав нэгэн өдөр авдрынхаа арын хонгилоос нарийхан шар алаг хөндий мод гаргаж ирлээ. Хөндий хулсан савааны бөөрөн дээр нь хэдэн нүх гаргасан байлаа. Аав түүнийгээ хөндлөн барьж, бөөр лүү нь нэг үлээж үзснээ, хурууныхаа өндөгнүүдийг шүлэмдэж чийглэлээ. Дараа нь хулсан савааг хөндлөн барьж, нүх бүр дээр хуруу бүрийн өндгөөр дарж, уруулаа урагш цорвойн үлээж эхэллээ.

Эхлээд салхин уяхан исгэрэх мэт дуу гарч, төдөлгүй огцом өөрчлөгдөн усны урсгал адил болж, миний урьд өмнө хэзээ ч сонсож байгаагүй тийм сайхан дуу гарлаа. Аавын гарын хуруунууд хулсан савааны бөөрөн дээр ээлж дарааллан цовхин бүжих мэт дэгдэн товшиж, дууны аялгуу нь тэрийг дагалдан хувирч байлаа.

Хөндий тэр хулс аав хоёр тоглон наадаж, бие биеийг хөөцөлдөн, барин тавин байх мэт санагдана. Аавын хуруу хулсан саваанаа буухад тэр нь баригдсандаа баясан инээх ба эсвэл гомдон гаслах, улмаар чарлан зүггүйтэх мэт ажээ. Тэрхүү хулсан савааны гаргаж байгаа дуу нь зуны сарын ногоон ой хөвч шуугин исгэрэх шиг, цавчин элгэн хаднаас булгийн тунгалаг ус хоржигнон буух шиг, тэгснээ хөвчийн өндөр модонд хөхөө шувуу хавшин донгodoх мэт, хан уулсын цэнхэр оргил дээгүүр усны шувуу гангар гунгар нисэн ирэх мэт санагдана. Өвөөлж бөвтнөж, хойлог ёолж, шар шувуу уухилж, шаазгай шагширч, хэрээ гуагалан, элээ унгалдахыг ч би тэрхүү хөндлөн модноос сонслоо. Намрын хонгор салхинд өвсөн толгой шуугин давалгаалах, хонь мал төллөн хурга ишиг эхтэйгээ нийлэхэд хадны цуурай тэднийг дуурайн майлах мэт дуу авиа ч бас л тэрхүү хөндлөн модноос гарна.

Миний өчүүхэн бор зүрх уяран хайлж, бадран додголж, баясан цовхчиж, туранхай цээжний минь чанад багтаж ядан, донсолж байлаа. Тэрхэн мөчид би хамаг бүхнийг мартаж, гагцхүү эцгийн эвэрлэг арван хуруу хулсан саваанаа дэгдэн наадахыг л ажиглан суулаа. Аавын духнаа гарсан гүнзгий атирааг дагаад хөлс дааварлан гялтганаж, уруул нь үл мэдэн чичиргэнэн, нүдний нь харц алсын алсыг ширтсэн мэт намуухан болжээ.

Нэг мэдсэн харанхуй нөмрөөд орхих мэт хачин жигтэй, бас ч зэврүүхэн болжээ. Аав тоглохоо зогсоосноос тэр мэт хачин сэтгэгдэл төрлөө.

- Аав аа, энэ чинь юу юм бэ? гэж би сая ухаан орсон адил гайхан асуулаа.
- Лимбэ гэдэг хөгжим. Үүгээр орчлон хорвоогийн дуу чимээг үйлдвэрлэдэг юм гэж аав шоглох мэт хэллээ. Аав үйлдвэрийн ажилчин болсноос хойш тэгж үйлдвэр гэхчлэн ярьдаг болчихсон юм.
- Аав аа, юутай сайхан юм бэ? Надад зааж өгөөч гэж би гуилаа.
- Өөрөө оролдож сур. Тэгвэл сурал эсэх нь мэдэгдэнэ. Өөрөө оролдоод чадахгүй бол, түүнд авьяасгүй гэж мэдээрэй.

Энэ ярианаас хойш би лимбэ гэдэг хөндий савааг толгойгоо дүйртэл үлээж, сар шахам боллоо. Тэр лимбэнээс ямар нэгэн дуу гарагүй биш, гарч байв аа. Гэхдээ өвлийн шөнө хотны захад чоно улих юм уу, эсвэл гадаа тавьсан данхны цоргоор салхи орох үед юу дуулддаг билээ, тэр мэт дуу авиа гарч байлаа.

- Яршиг, дамшваа минь, толгой эргэж гүйцлээ.
- Чихний улиг барлаа! гэж эмэг ээж, залуу ээж цөмөөрө уцаарлаж байлаа. Тэр бүхэнд би шантарсангүй. Лимбэ үлээн ёнгинуулсаар байтал, ээж нэгэн өдөр намайг дуудаж:
- Миний хүү, би чамд өөр сайхан хөгжим зааж өгье. Энэ лимбэ чинь чих дөжрөөчих золиг байна, орхи! гэв ээ.

Ээж маань чүдэнзний хайрцагнаас арай жижигхэн дөрвөлжин хулсыг буйлан дотроосоо гаргаж ирэв. Тэр дөрвөлжин хулсны голд нүхэлж хоёр нимгэхэн хэл шиг юм зоогоод нэг үзүүрт нь урт шар утас бэхэлжээ. Ээж:

- Аман хуур нэртэй юм гээд, нөгөөх дөрвөлжин хулсаа амны хөндийд байрлуулж, тагнай хэл хоёрын хооронд тогтоогоод, утасны үзүүрээс чичрэгнүүлэн татаж нэг чангалан, нэг сүлтгаж уруулаа хөдөлгөн наадахад, аавын лимбэнээс дутахгүй мөртлөө намуухан дуу гарч эхлэв. Тэр дууны сайхан нь миний сэтгэлд таатай чихэнд чимэгтэй байлаа. Ээжээс бяцхан холдъё гэвэл, тэр аман хуурын дуу сонсогдохоо болино.
 - Миний хүү чамд энэ ямар санагдаж байна? гэж ээж надаас асуув.
 - Сайхан байна. Дуу нь жаахан бүдэг юм.
 - Аав чинь “бас л сайхан дуутай юм байна” гэж аман хуурт дурладаг сан. Хуураа татаач гэж үргэлж гүйдаг сан. Тэгээд, аман хуурын дууг бүдэгхэн байна гэж, хацарт минь хацраа наан чагнадагсан гэж ээж яриад, санаа алдаж, миний толгойг илнэ.

Тэр цагаас хойш би дуунд дуртай боллоо. Аавын лимбэдэхийг, ээжийн хуурдахыг сонсох бүрий сэтгэл уярч, хоолой дээр минь бөөн юм зангиран ирдэг сэн. Тэгээд би хөгжимчин болохыг хүсэв.

Бааст гэдэг ногоовтор нүдтэй зузаан уруултай жаал шанага цохиж, пиржигнүүлэн дуугаргаж, нөгөө гараар ишин дээрээс нь атган, хуруугаар дарж байлаа.

- Юу вэ, жаал аа? гэв.
 - Мандолин хөгжим гэж мэдэх үү? Чам шиг нусгай үүнийг шанага гэж андуурна даа хэмээн тэр хүү ёжлов. Тэр даруй би түүнийг шавь боллоо. Түүнд би нэг сайн чавх өгч, дээр нь хөөрхөн шаршил нэмэр болгов. Бааст түүнийг дуртайяа авч, над багшлах болов.

Миний зүүн гарын дөрвөн хурууны өндөг төдөлгүй цэврүүтлээ. Хөгжмийн утсанд хүрэхэд, халуу шатан өвдөнө. Гэвч хөгжимд дурлах сэтгэлийг минь зуурдын өвчин дийлсэнгүй. Цэврүү нь эвэр болон хувирлаа. Эвэр өндөгтэй болсноос хойш мандолин дарах хорхой минь улам нэмэгдэж, байж сууж ядах болов. Хоёр дууг сайн мандолиндаж сураад байтал, гай тохиолдлоо. Гарын хурууны чилэхийг мэдэхгүй тоглож байтал, жингэнэх дуун сонсогдох мандолины нэгэн утас нь тасран нисэж одлоо. Бааст бид хоёр гаслан уйллаа. Тийнхүү надад хөгжимчин болох аз дутжээ. Тэгээд би эцгийн адил лимбэ хагас дуугаргадаг төдийгөөр хөгжмийн боловсролоо дуусгажээ. Гэвч би хорвоогийн уяхан дууг хөгжмөөр дамжуулан мэдрэнээ үл мартав. Хорвоо исгэрч, уухилж, уянгалж, бахирч, гасалж уйлдаг юм билээ.

Зохиолч Л. Түдэв гуай “Хорвоотой танилцсан түүх” түүхдаа хорвоо өртөнцийн сонин хачинтай танилцаж байгаа бяцхан хүүгийн тухай өгүүлжээ. Эх зохиолыг дараах даалгаврын хүрээнд задлан шинжлээрэй.

- Зохиолын агуулгыг гаргахад хамгийн чухал үүрэг гүйцэтгэсэн гэж үзэж байгаа 5 үг хэллэг, өгүүлбэр сонгон 80-90 үгэнд багтаан учрыг тайлбарлаарай. [5 оноо]

2. Жаал хүүгийн зан байдал, үйл хөдлөлийн эерэг, сөрөг талд үнэлгээ өгч, 80-100 үгэнд багтаан дүгнэлт бичээрэй. [7 оноо]

3. Эхийг найруулгын ямар хэв маяг ашиглан бичсэн байна вэ? 60-70 үгэнд багтаан батлан бичээрэй. [5 оноо]

4. Зохиогч эхэд ямар санаа дэвшиүүлэн тавьсныг жишээ баримтаар баяжуулан 80-100 угэнд багтаан дүгнэн бичээрэй. [8 оноо]

Засагч багшид зориулав.

Үнэлгээний шалгуур	Үг хэллэгийн сонголтод хийсэн задлал	Дүрд хийсэн задлал	Найруулгын хэв маягт хийсэн задлал	Дэвшүүлсэн санаанд хийсэн задлал
Авбал зохих оноо	5 оноо	7 оноо (5+2)	5 оноо (3+2)	8 оноо (6+2)
Авсан оноо				

Л. Түдэв гуайн “Хорвоотой танилцсан түүх” туужийн хэсгийн бичлэгийн арга барилыг ашиглан “Миний хамгийн сайхан дурсамж” сэдвээр эх зохион бичээрэй. Үгийн тоо 250-300 /25 оноо/

ԲԱՐԻՆԻ ԴԵՄԱՀԱՆՐԱԴՐԱՄ

Засагч багшид зориулав.